

та сучасні методи дизайн-проектування; 4) комунікативна взаємодія в творчій групі з розроблення дизайн-об'єкта; робота із суміжними фахівцями та замовниками; організація проектної діяльності й управління цим процесом в творчій групі; 5) зміст поняття «банк інформації» в професійній діяльності дизайнера в цілому та при виконанні конкретного дизайн-проекту; шляхи й можливості пошуку інформації, її зберігання та перетворення та ін.

Підводячи підсумок зазначимо, що дизайн-освіта – це процес, що активно розвивається, адже його основу складають наука, мистецтво і технології. Сучасний вчитель трудового навчання та технологій повинен не лише володіти високим рівнем проектної культури, комплексом художньо-проектних знань та вмінь, а й формувати у школярів естетичне ставлення до навколишнього світу, розуміння закономірностей, принципів, традиційних й інноваційних засобів формотворення і декорування, що дозволяють їм створювати гармонійне середовище корисних речей «за законами краси».

Перелік використаної літератури

1. Курач М. С. Художньо-проектна підготовка майбутніх учителів технологій : монографія / за ред. М. С. Корця. Київ : Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 329 с.
2. Ходж С. Дизайн. Почему это шедевр. 80 уникальных историй предметов / пер. с англ. И. Филипповой. Москва: Синдбад, 2015. 224 с.

УДК 378.064.2.072.1(477)

АВТОНОМІЯ, АКАДЕМІЧНІ СВОБОДИ Й КОЛЕГІАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЦЬКОЇ Й СТУДЕНТСЬКОЇ КОРПОРАЦІЙ – ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ

Мокляк Володимир Миколайович

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава

Анотація. Доведено, що в умовах зміни парадигми діяльності закладів вищої освіти автономія, академічні свободи й колегіальність викладацької й студентської корпорацій є провідними принципами функціонування вишів. Проаналізовано становлення означених принципів протягом становлення вітчизняних університетів ХІХ – початку ХХ ст. Висвітлено погляди відомих учених, викладачів, громадських діячів на означену проблему (В. Вернадський, М. Гіляров-Платонов, А. Іванов, К. Кавелін, П. Капніст, М. Костомаров, Д. Левшин, В. Лейкіна-Свирська, М. Любимов, М. Максимович, Л. Петражицький, М. Пирогов, В. Пуришкевич, І. Рижський, О. Рославський-Петровський, К. Тімірязев, С. Трубецької, С. Уваров, Г. Щербатов та ін.).

Ключові слова: автономія, академічні свободи, колегіальність, університет, статут.

Сьогодні розвиток наукового й навчального потенціалу ЗВО, зміна парадигми їхньої діяльності неможливі без залучення позитивного досвіду минулого, зокрема здобутків, характерних для вітчизняних університетів ХІХ – початку ХХ ст. У процесі наукового пошуку з'ясовано, що провідні принципи ефективного функціонування досліджуваних університетів – **автономія, академічні свободи й колегіальність викладацької й студентської корпорацій**. Як слушно зауважував свого часу С. Трубецької, котрого вважають основоположником теорії автономного університету, «істинна університетська *автономія* не та, яку хочуть бачити

агітатори, а лише та, яка зумовлена внутрішніми потребами університетської справи, що передбачає автономну академічну мету вищої освіти” [5, с. 13].

Автономія. Університетська автономія залежить від соціально-економічного розвитку держави й від традицій та новацій у становленні й функціонуванні вищої освіти. Прогресивні діячі розуміли користь автономії. Одним із перших, хто визначив поняття “автономія університету”, був М. Пирогов. На його думку, автономний НЗ повинен діяти в інтересах освіти й науки регіону, мати фінансову незалежність, повністю керувати навчальною діяльністю й нести відповідальність перед міністерством за законність своїх дій. Пізніше, досліджуючи вітчизняні університети XIX – початку XX ст., А. Іванов висвітлює ознаки університетської автономії: 1) лояльний контроль з боку урядової влади; 2) самооновлення керівного й викладацького складу шляхом обрання кандидатів радою професорів; 3) академічні свободи для викладачів і студентів.

Автономія є складним унікальним феноменом вітчизняних університетів, що сформувався на самотньому ґрунті за невеликий проміжок часу. Беручи до уваги інші країни, що мають довгу історію становлення вищої університетської освіти з традиційно притаманними їй привілеями (зокрема, автономією й академічними свободами), підтвердженням яких були грамоти, хартії, папські булли тощо, автономія в ХІУ, КУСВ й НІУ пройшла порівняно короткий у часовому вимірі шлях становлення. Позитивні здобутки автономного функціонування університетів значні, проте чимало чинників наклали свій відбиток на процес розвитку автономії.

Статутом 1804 р. українським університетам надано широку автономію. Безперечно, в країні того часу це було дивно, адже влада намагалася контролювати всі сфери народного господарства, діяльність університетів чітко регламентувалася різними нормативними документами. Суспільно-політичні події в країні не сприяли поступовому становленню й розвитку автономії, у 20-их рр. XIX ст. права університетів обмежено. Закономірним стало ухвалення реакційного статуту 1835 р., він акумулював у собі всі обмеження, застосовані до університетів за останні два десятиліття.

У 1858 р. Г. Щербатов, попечитель Санкт-Петербурзького університету, залучив до підготовки матеріалів з університетського питання професора К. Кавеліна, і той “доводив неминучість і необхідність представлення університетам *автономії*” [4, с. 399]. К. Кавелін, щоправда, не заперечував і контролю влади над університетами (попечителем і МНО), проте основні права в управлінні все ж мала професорська колегія (свобода науково-педагогічної діяльності, самостійний вибір напрямів підготовки спеціалістів, необхідний перелік дисциплін, їхній зміст та методи викладання, право на науково-педагогічну творчість). У зимовому семестрі 1860 р. у Санкт-Петербурзькому університеті в аудиторії юридичного факультету вперше з’явилася жінка – К. Кавелін добився рішення ради університету про дозвіл жінкам відвідувати лекції, що сталося потім і в інших університетах.

Важливим було питання обрання ректора й інших посадових осіб університету. Велику роль відіграло співвідношення влади ради й попечителя, ради й ректора. Дискутували щодо термінів перебування на посаді ректорів і деканів. У процесі обговорення проекту статуту 1863 р. М. Пирогов висловлювався за обрання ректора на 2 роки, а декана – на 1 рік. Мотивував він це тим, що якщо претендент буде здібним, його обиратимуть на стільки термінів, на скільки він сам не відмовиться.

Учена В. Лейкіна-Свирська оцінює статут 1863 р. як автономний, він надав широкі права професорській корпорації, визначив виборність посад і самооновлення викладацького складу, окреслив повноваження університетського суду, забезпечив академічні свободи учасникам навчально-виховного процесу; статут 1884 р. дослідниця потрактовує як реакційний, що знищив усю самостійність, надану попереднім статутом 1863 р.

П. Капніст на початку XX ст. висловлювався за підтримку самостійності університетів у питанні організації навчального процесу [3, с. 171]. За рахунок великої кількості навчальних дисциплін неможливо уніфікувати освітній процес, лише НЗ може ефективно влаштувати розклад, щоб це не призводило до занепаду. На думку П. Капніста, ніяким НЗ, тим більше

вищим, неможливо управляти заходами строгості, погрозами й зовнішньою регламентацією, без опори на внутрішній авторитет університетської колегії. Університетське питання граф розглядає з погляду порядку утворення університетської колегії та її складу, призначення ректора й деканів і меж їхніх повноважень, функцій ради, факультетів, правління й інспекції, взаємовідносин вищої навчальної адміністрації з університетами. Важливим, на його думку, є значення корпоративних прав університетської колегії, те, як вона управлятиме різними справами, здійснюватиме контроль і нестиме відповідальність за цю діяльність. М. Максимович започаткував у Київському університеті св. Володимира такі традиції, які на багато років визначили якісне функціонування навчального закладу. Діяльність І. Рижського була присвячена підготовці національних наукових кадрів і збереженню унікальних писемних історичних пам'яток українського народу. К. Тімірязєв вважав автономію однією з необхідних і достатніх умов розвитку вищої школи. С. Уваров підтримував поєднання навчання й виховання – університет має бути не відповіддю на “утилітарні запити”, а “оберігати дух нації”.

Отже, важливе значення для вітчизняних університетів означеного періоду мали управлінська, просвітницька, кадрова, викладацька, студентська, видавнича типи автономії. Упродовж розвитку університетської освіти на українських землях у ХІХ – на початку ХХ ст. влада була непослідовною в питанні автономії; прогресивні вчені, освітні й громадські діячі виступали за самостійність і незалежність університетів.

Академічні свободи. Багато публіцистів у своїх працях висловлювалися за академічні свободи. Відомий у всьому світі принцип гумбольдтівського університету свободи викладання й наукових досліджень підтримували більшість вітчизняних учених, але було безліч розбіжностей у його тлумаченні й пропозиціях упровадження в практику діяльності університетів. М. Костомаров наголошував на свободі в університетській освіті, підкреслював необхідність відповідальності університету. К. Кавелін підтримував академічні свободи, проте висловлював застереження, щоб свобода викладання й навчання не стали шкідливим для вищої школи інструментом у руках політичних партій. Академічна свобода вимагає у студента великої самоорганізації [6, с. 186]. Університети ХІХ – початку ХХ ст. повинні бути відкритими для суспільства, ішлося про дозвіл жінкам навчатися у ВНЗ. М. Любимов у процесі обговорення проекту статуту висловлювався за надання викладачам свободи вибору предметів й методики викладання. Статут 1863 р. дозволяв університетам здійснювати поділ факультетів на відділення і встановлювати, які предмети мали бути обов'язковими для студентів; ним надано більше коштів і розширено можливості для занять наукою. Статутом 1884 р. академічні свободи дещо обмежено, проте певна свобода слухання лекцій студентами зберігалася [3].

На початку ХХ ст. посилювався рух в університетах за академічні свободи. Свободу викладання сприймали як невід'ємне право університетської автономії. У 1907 р. студентам гарантувався вільний вибір порядку вивчення дисциплін, знімався контроль за відвідуванням лекцій. Проте це не мало позитивного впливу на навчання студентів, адже в результаті нововведень студенти не слухали лекцій, під час занять підробляли, а з'являлися лише на сесіях.

Викладачі обстоювали також свободу наукової діяльності. З допомогою методу історіографічного аналізу виявлено персоніфіковані продуктивні ідеї освітніх і громадських діячів у розвиток автономії. В. Вернадський вбачав в автономії неодмінну умову наукової діяльності (підтримував вільне відвідування студентами лекцій, читання професорами не більше 3 лекцій на тиждень, виступав за збільшення фінансування університетів і зарплати професорам, проти нагляду інспекцією, був переконаний, що університети мають підпорядковуватися безпосередньо міністру народної освіти). Л. Петражицький, правознавець, соціолог і філософ, основною функцією університетів вбачав наукову. І. Соколов наголошував на високому рівні викладання, якісному навчально-методичному забезпеченні в освітньому закладі. Для С. Трубецького, основоположника теорії університетської автономії, наука й прогрес були нерозривними поняттями. На його думку, наука може розвиватися лише в

університеті, який володіє високим рівнем автономії. Саме тому чітко сформульовані М. Пироговим принципи академічних свобод (права корпорації університету – “в свободе мысли и слова” [1; 462, с. 334]) не втратили своєї фундаментальності і сьогодні [2].

В університетах досліджуваного періоду проблема відбору кваліфікованих і талановитих викладачів розв’язувалася шляхом уведення інституту приват-доцентів, що стимулювало професорів до підвищення якості викладання і виявлення з-поміж приват-доцентів талановитих викладачів.

Отже, проблема академічних свобод у досліджуваних університетах була надзвичайно актуальною. Формування вільної креативної особистості в університетській освіті неодмінно передбачає свободу викладання, навчання й наукових досліджень, але ще й високу відповідальність і самоорганізацію викладачів і студентів.

Колегіальність. Статутом 1804 р. вітчизняним університетам дозволено колегіальну форму управління. Незважаючи на те, що у 20-их рр. XIX ст. звужено автономію університетів, колегіальність залишалася для професорів іманентно характерною і відповідною вільному духу НЗ ознакою. Під час обговорення проекту статуту 1863 р. члени ради КУСВ висловилися за колегіальне управління радою, правлінням і ректором; ректор ХІУ О. Рославський-Петровський виступає за користь колегіального управління (на відміну від статуту 1835 р., що значно звужив колегіальність в управлінні); професор ХІУ Д. Каченовський підкреслює ефективність керівництва НЗ за умови дотримання колегіальності. Статут 1863 р. відновив колегіальність в управлінні університетом, хоча останній і позбавили такого впливу на суспільство, який він мав відповідно до двох попередніх статутів. Наступним документом (1884 р.) знищено колегіальність, велику владу отримав попечитель. Наприкінці XIX – на початку XX ст. питання колегіальності постійно порушувалося прогресивними викладачами. У 1901 р. В. Вернадський пропонував переглянути реакційний статут 1884 р., поряд із виборністю посад акцентував увагу на ефективності колегіальності; ради вітчизняних університетів дотримувалися такої ж думки. Отже, корпорації викладачів убачали в колегіальності необхідну умову якісного функціонування університету як нового для країни соціального інституту; до такої думки схилялася більшість викладачів.

Проте, незважаючи на ефективність колегіальності, багато викладачів вбачали в ній певні загрози: так, М. Пирогов наголошував на тому, що колегіальність у вітчизняних університетах ще недостатньо розвинена, процвітають непотизм і формалізм; попечитель ХНО Д. Левшин вбачає загрозу в колегіальності, адже, на його думку, саме так викладачі прикривали хабарництво і не могли належним чином поціновувати спільні рішення; М. Любимов розглядав статут 1863 р. як начебто й самоуправління, але воно стосувалося одночасно всього й нічого; М. Гіляров-Платонов переконаний, що самоврядування призводить до інтриг і розвитку кумівства; В. Пуришкевич причиною занепаду університетів називав автономію.

Отже, колегіальність є важливим педагогічним принципом університетської освіти. Статути 1804 р. і 1863 р. як прогресивні передбачали широке колегіальне самоуправління, статутами ж 1835 р. і 1884 р. обмежено спільну участь викладачів і студентів в управлінні НЗ.

Перелік використаної літератури

1. Бойко А. М., Іноземцев В. А. Микола Іванович Пирогов – педагог: заохочення і покарання дітей : монографія / Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава : ПУЕТ, 2016. 314 с.
2. Бойко А., Степаненко М. Інститут педагогічної україністики як системотвірний компонент національного дослідницького університету. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 63. С. 45–55.
3. Капнист П. А. Университетские вопросы. *Вестник Европы*. 1903. Т. 6. С. 167–218.
4. Торопов М. В. Правовая культура российской либеральной профессуры в 1860–1870-е годы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Москва, 2011. 29 с.

5. Трубецкой С. Н. По поводу правительственного сообщения о студенческих беспорядках. *Санкт-Петербургские ведомости*. 1896. 24 декабря. С. 1–13.
6. Університетська автономія : зб. ст. / упоряд.: С. Квіт та ін. Київ : Дух і Літера, 2008. 368 с.

УДК 373.5.016:6]:792

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Цина Андрій Юрійович, Колісник Євгеній Олегович
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
м. Полтава

Анотація. У статті розглядаються концептуальні засади розвитку особистості учнів засобами театральної педагогіки на уроках трудового навчання. Аналізуються критерії, показники та рівні розвитку особистості.

Ключові слова: концепція, театральна педагогіка, розвиток особистості, трудове навчання

Важливість концептуального дослідження визначається нами необхідністю пояснення та прогнозування з допомогою наявних структурних концепцій театральної педагогіки шляхів застосування засобів акторської майстерності у трудовому навчанні та вихованні школярів. Використання засобів театральної педагогіки визначається системою ідей, побудов і принципів, які пояснюють організоване певним чином становлення особистості учня, а також прогнозують у часі певні його особистісні зміни.

За концепцією А.Макаренка [4; 5]:

- організація колективної діяльності школярів з трудового навчання за «законом руху колективу» на уроці через програвання театралізованих сцен-імпровізацій, що складаються із заданих учителем сюжету, ролей і тексту;
- вплив на особистість школяра, за «принципом паралельної дії», опосередковано через учнівський колектив та його актив, які мають бути обов'язково повністю задіяними у театралізованій творчій ігровій діяльності;
- за «системою перспективних ліній» наслідування учнями майстерно продемонстрованих учителем на уроці трудових дій, викликає у школярів спільні емоційні переживання «завтрашньої радості» усвідомленням можливості в майбутньому навчитися виконувати трудові прийоми так якісно, швидко, як це робить вчитель.

За концепцією К. Станіславського [8]:

- драматизація подій історії науки, техніки та технологій, фактів (за змістом програми трудового навчання), працюючи над відбором історичного матеріалу із життя та діяльності винахідників, учених-дослідників різних епох і країн, над режисурою самодіяльної міні-вистави, виразністю образу, засобів і методів акторської техніки;
- вправа «Діалоги» розвиває творче мовленнєве самопочуття у спілкуванні: один учень обґрунтовує, захищає, відстоює, наприклад, викладені в його проекті ідеї щодо будови і принципу дії об'єкту проектування, а інший школяр виступає в ролі опонента, який може критично оцінювати або схвалювати висловлені ним думки. Потім партнери міняються ролями;